

Пам'яті професора Віктора Павловича Чернишова

8 січня 2025 року перестало битися серце Віктора Павловича Чернишова, видатного імунолога, визнаного в усьому світі, вченого в галузі імунології репродукції.

З ім'ям В.П. Чернишова пов'язані становлення та розвиток дитячої імунології в Україні. Лабораторія імунології в Науково-дослідному інституті педіатрії, акушерства і гінекології (НДІ ПАГ), очолювана Віктором Павловичем, стала плацдармом для діагностування первинних імунодефіцитів в Україні, забезпечивши справжню співпрацю клініцистів і науковців.

Віктор Павлович Чернишов народився 6 липня 1940 року. Батько його був лікарем-терапевтом.

Закінчив школу № 12 у місті Львові у 1958 р. зі срібною медаллю. У цій школі іноземна мова була французька, яку Віктор Павлович добре опанував.

Того ж року вступив на лікувальний факультет Львівського державного медичного інституту. Вже в студентські роки цікавився науковими дослідженнями і проводив експерименти на кафедрі патологічної фізіології.

Після Всесвітнього міжнародного фестивалю молоді і студентів у 1957 р. та відвідування Американської промислової виставки декілька років потому Віктор Павлович усвідомив потребу опанувати англійську мову як основну мову міжнародного спілкування і почав відвідувати курси англійської мови при Будинку вчених у Львові. Закінчив Львівського державного медичного інституту у 1964 р., «червоний» диплом не отримав, оскільки мав лише одну «трійку» на екзамені з історії КПРС. Був направлений на роботу в Київську область за місцем розподілу дружини, яка закінчила в цьому ж році педіатричний факультет Київського медичного інституту імені О.О. Богомольця.

Працював у місті Ірпені Київської області дільничним терапевтом. Клінічна робота йому подобалася, і вдавалося діагностувати складні патологічні стани. За рік планував вступити до аспірантури з терапії. У той час був організований Київський науково-дослідний інститут захворювань нирок і сечовивідних шляхів (урології), і Віктор Павлович працевлаштувався до лабораторії патофізіології цього інституту, де опанував основні доступні на той час імунологічні методики, імунологія захопила його, ставши основною лінією всього подальшого професійного життя.

У 1969 р. захистив кандидатську дисертацію на вченій раді у Вінниці (того ж дня у місті Києві захистила кандидатську його дружина на вченій раді Київського медичного інституту імені О.О. Богомольця, яка закінчила аспірантуру на кафедрі педіатрії). Захист у місті Вінниці був пов'язаний з тим, що тільки там були науковці, що мали роботи, близькі до теми кандидатської Віктора Павловича «Водорозчинні антигени тканини нормальної передміхурової залози людини та її аденоми» (робота виконана в лабораторії патологічної фізіології Інституту урології, керівник лабораторії – доцент Соколов О.В.).

У 1979 р. захистив докторську дисертацію на тему «Стан Т- і В-систем імунітету, автоімунна відповідь при захворюваннях, кріопшкодженні передміхурової залози і чоловічому безплідді» зі спеціальності 14.00.36 – «Алергологія та імунологія» на вченій раді Київського медичного інституту імені О.О. Богомольця. Тобто в Інституті урології Віктор Павлович сформувався як спеціаліст з імунології репродукції і надрукував першу в Україні монографію «Імуноандрологія». Роботу В.П. Чернишова в цій галузі відзначили Державною премією УРСР у Галузі науки і техніки (1983 р.).

Професора Чернишова В.П. визнали як спеціаліста і науковця в галузі імунології репродукції на міжнародному рівні; обрали до складу керівництва Міжнародного товариства з імунології репродукції, у роботі якого вчений регулярно брав участь і здобув світове визнання й авторитет у цій галузі.

Академік Олена Михайлівна Лук'янова запропонувала Вікторові Павловичу перейти на роботу до Інституту педіатрії, акушерства і гінекології та організувати лабораторію імунології, з чим він успішно впорався і пропрацював на посаді завідувача лабораторії імунології протягом 1981–2020 рр.

Віктор Павлович організував сучасну лабораторію з передовим оснащенням (наприклад, проточний цитометр «FACScan», «Becton Dickinson»), налагодженими на той час передовими методиками обстеження імунологічного стану людини. До роботи в лабораторії спочатку залучали здібних, талановитих студентів – випускників здебільшого педіатричного факультету Київського медичного інституту імені О.О. Богомольця, які навчалися у Віктора Павловича, котрий мав досвід лабораторної роботи ще в Інституті урології. Його учні захищали кандидатські дисертації і після отримання ступеня працювали в Україні й різних країнах світу. На місце його учнів брали здебільшого випускників біологічного факультету університету, які вже були навчені роботі в імунологічній лабораторії і могли опановувати та розробляти новітні методики обстеження.

Співробітники лабораторії виконували кандидатські дисертації за фахом «Імунологія та алергологія». Віктор Павлович був співкерівником у підготовці кандидатських і докторських дисертацій фахівцями з педіатрії, акушерства і гінеко-

логії. Таким чином, підготовлено та захищено 30 кандидатських і 4 докторські дисертації.

У 1995 р. Міністерство охорони здоров'я України відокремило в педіатрії субспеціальність «Дитяча імунологія», і виникло питання про підготовку спеціалістів із дитячої імунології. Кафедра імунології і алергології Київської медичної академії післядипломної освіти, яка готувала переважно алергологів для дорослої служби, відмовилася брати на себе підготовку дитячих імунологів. Кафедра дитячих інфекційних хвороб Національної академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика, яку очолювала проф. Чернишова Л.І., докторська дисертація якої була присвячена питанням місцевого імунітету в новонароджених, запропонувала взяти на себе підготовку дитячих імунологів. Віктор Павлович, своєю чергою, запропонував підтримку в лабораторному обстеженні дітей із підозрою на імунодефіцити. Тоді розпочалася підготовка дитячих імунологів для України і діагностика первинних імунодефіцитів в Україні.

Перший вроджений імунодефіцит, діагностований на кафедрі, «завдячує» своєму виявленню лабораторії Віктора Павловича. Під час обстеження дитини з рецидивними пневмоніями виявили майже відсутність імуноглобулінів у крові, про що поінформували кафедру. У такому випадку тоді часто встановлювали діагноз «Вторинний імунодефіцит» і після погіршення стану періодично призначали препарати імуноглобулінів. Для уточнення імунодефіциту визначали Т- та В-лімфоцити з використанням моноклональних антитіл на проточному цитометрі «FACScan». Дослідження показало майже повну відсутність В-лімфоцитів, що характерно для вродженого імунодефіциту, зокрема, хвороби Брутона. Хворому призначили позитивну замісну терапію препаратами імуноглобулінів людини, без якої такі пацієнти живуть не більше 10 років. А цей пацієнт і зараз живий, має власну сім'ю і здорову дитину. Завдячуючи можливості визначення Т- і В-лімфоцитів за допомогою моноклональних антитіл і проточної цитометрії, стало можливим діагностувати тяжкі комбіновані імунодефіцити, які потребують термінової трансплантації кісткового мозку, що дало змогу врятувати життя таких пацієнтів.

Співробітники лабораторії під керівництвом Віктора Павловича для діагностування інших імунодефіцитів, запідозрених клініцистами,

впроваджували додаткові спеціальні методи дослідження різних ланок імунітету, іноді дуже рідкісні і специфічні. Наприклад, Burst-test для діагностування хронічної гранулематозної хвороби, визначення подвійно-негативних субпопуляцій для діагностування автоімунного лімфопроліферативного синдрому, визначення клітин імунологічної пам'яті, визначення цитокінів, зокрема, інтерлейкіну-17 у дитини з вродженим імунodefіцитом підвищеної схильності до грибкових інфекцій.

У лабораторії під керівництвом Віктора Павловича вперше в Україні діагностували рідкісний первинний імунodefіцит – LAD1 (дефіцит адгезії лейкоцитів 1-го типу). Це стало можливим завдяки кооперації між лікарями, які запідозрили цю патологію, та працівниками лабораторії, які здійснили лабораторне підтвердження шляхом визначення експресії молекул адгезії на лейкоцитах пацієнтки, що є кропітким і складним завданням. Завдяки ранній діагностиці і вчасній терапії пацієнтка з LAD1 вже доросла і має власну родину.

Віктор Павлович брав участь у наукових дослідженнях на кафедрі дитячих інфекційних хвороб та дитячої імунології Національної академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика та в підготовці кандидатських і докторських дисертацій співробітниками кафедри, умів мотивувати і під-

тримувати молодь, захоплювати власними ідеями і прикладом. Його учні згадують високі стандарти до наукових досліджень, які він сповідував.

Дитячі імунологи України знали про допомогу лабораторії Віктора Павловича і були впевнені в якості й достовірності імунологічного обстеження для діагностування первинних імунodefіцитів.

Віктор Павлович був високо порядною інтелегентною людиною, приємною у спілкуванні. Його знали і поважали як науковця не тільки імунологи України, але й у багатьох країнах світу. Він, перебуваючи в складі керівництва Міжнародного товариства з імунології репродукції, декілька разів організовував і проводив міжнародні конференції у місті Києві. У нього було багато друзів, і він умів надихати молодих науковців на нові звершення.

Віктор Павлович разом із дружиною Людмилою Іванівною прожили разом 60 років, виховали двох синів, які теж обрали своїм фахом медицину і стали кандидатами медичних наук. Старший – Андрій, науковий співробітник Національного наукового центру радіаційної медицини, гематології та онкології; молодший – Павло, доцент кафедри шкірних та венеричних хвороб Національного медичного університету імені О.О. Богомольця.

Світла пам'ять про професора Віктора Павловича Чернишова і вдячність за його внесок у розвиток імунології, зокрема дитячої, в Україні залишаться назавжди.

Дитячі імунологи України, Всеукраїнська асоціація дитячої імунології (VADI), редакція журналу «Сучасна педіатрія. Україна»